

Jakub Krzysztonek

Nowa Huta w latach siedemdziesiątych XX wieku

Życie socjalistycznego miasta

BIBLIOTHECA IAGELLONICA. FONTES ET STUDIA

T. 43

NOWA HUTA W LATACH
SIEDEMDZIESIĄTYCH XX WIEKU

ŻYCIE SOCJALISTYCZNEGO MIASTA

BIBLIOTHECA IAGELLONICA. FONTES ET STUDIA

T. 43

Jakub Krzysztonek

NOWA HUTA W LATACH
SIEDEMDZIESIĄTYCH XX WIEKU

ŻYCIE SOCJALISTYCZNEGO MIASTA

Kraków 2022

© Copyright by Jakub Krzysztonek and Uniwersytet Jagielloński, Biblioteka Jagiellońska
Kraków 2022

Redaktor serii: Zdzisław Pietrzyk
Komitet redakcyjny: Monika Jaglarz, Elżbieta Knapik, Lucyna Nowak,
Jacek Partyka, Zdzisław Pietrzyk, Remigiusz Sapa

Recenzenci
dr hab. Janusz Mierzwa, prof. UJ
dr hab. Jarosław Rabiński, prof. KUL

Redakcja
Justyna Zdziennicka

Projekt okładki
Marta Jaszczuk

Na okładce wykorzystano fotografię Nowej Huty z lat siedemdziesiątych XX wieku przedstawiającą bloki na osiedlu Tysiąclecia, w tle widoczny Kombinat Metalurgiczny im. Lenina, Kraków, lipiec 1974. Fot. PAP/Janusz Rosikoń

Opublikowano z Funduszu Anny Łysiak i Lidii Procyk

ISBN 978-83-67127-28-8 (druk)
ISBN 978-83-67127-27-1 (online)
ISSN 1425-851X

ISBN 978-83-8138-246-5 (druk)

<https://doi.org/10.26106/7syd-w881>

UNIwersytet Jagielloński, Biblioteka Jagiellońska
al. Mickiewicza 22, 30-059 Kraków
<https://bj.uj.edu.pl>

Wydawnictwo Księgarnia Akademicka
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
<https://akademicka.pl>

Spis treści

Wstęp.....	9
1. Nowa Huta – dzielnica i jej mieszkańcy	17
1.1. Obszar	17
1.1.1. Warunki naturalne	17
1.1.2. Granice i podział administracyjny	19
1.2. Populacja	25
1.2.1. Ogólna charakterystyka ludności	25
1.2.2. Demografia szczegółowa	28
2. Struktura i funkcjonowanie organów władzy w dzielnicy	35
2.1. Organy władzy państwowej	35
2.1.1. Dzielnicowa Rada Narodowa	35
2.1.2. Samorząd mieszkańców – komitety osiedlowe i blokowe	42
2.2. Organy władzy partyjnej	46
2.2.1. Komitet Dzielnicowy PZPR	46
2.2.2. Podstawowe organizacje partyjne	55
2.3. Aparat bezpieczeństwa	62
2.3.1. Służba Bezpieczeństwa	62
2.3.2. Milicja Obywatelska	76
2.3.3. ORMO	85
3. Warunki materialno-bytowe w Nowej Hucie	95
3.1. Mieszkania	95
3.1.1. Mieszkania prywatne	95
3.1.2. Hotele robotnicze	105
3.1.3. Internaty	109
3.2. Zatrudnienie	111
3.2.1. Struktura zatrudnienia	111
3.2.2. Zakłady pracy	112
3.2.3. Warunki pracy w kluczowych gałęziach gospodarki	116
3.2.4. Wynagrodzenie, fluktuacja kadrowa i absencje	123
3.3. Handel, zaopatrzenie, gastronomia, usługi, rzemiosło	130
3.3.1. Handel i zaopatrzenie	130
3.3.2. Gastronomia	140
3.3.3. Usługi i rzemiosło	144

3.4. Komunikacja i łączność	149
3.4.1. Transport publiczny	149
3.4.2. Transport prywatny.....	159
3.4.3. Łączność	163
3.5. Służba zdrowia i pomoc społeczna	168
3.5.1. Służba zdrowia	168
3.5.2. Pomoc społeczna	178
3.6. Oświata i wychowanie	187
3.6.1. Żłobki, przedszkola i ogniska przedszkolne	187
3.6.2. Szkoły podstawowe	192
3.6.3. Licea ogólnokształcące i zawodowe	196
3.6.4. Zasadnicze szkoły zawodowe	198
3.6.5. Technika zawodowe i inne szkoły	200
3.7. Dewastacja i ochrona środowiska naturalnego	204
3.7.1. Zanieczyszczenie środowiska	204
3.7.2. Ochrona środowiska	214
3.8. Patologie społeczne	221
3.8.1. Alkoholizm	221
3.8.2. Inne patologie społeczne	227
4. Nowohuckie obyczaje – formy spędzania czasu wolnego	233
4.1. Wypoczynek i turystyka	233
4.1.1. Organizatorzy wypoczynku	233
4.1.2. Wypoczynek lokalny	235
4.1.3. Turystyka krajowa	238
4.1.4. Turystyka międzynarodowa	243
4.2. Sport	246
4.2.1. Kluby i stowarzyszenie sportowe	246
4.2.2. Infrastruktura sportowa	250
4.3. Kultura i sztuka	254
4.3.1. Biblioteki	254
4.3.2. Kina i teatry	257
4.3.3. Domy kultury, klubokawiarnie, świetlice, dyskoteki	261
4.3.4. Galerie sztuki i ekspozycje muzealne	265
4.3.5. Zespoły kulturalno-artystyczne	266
4.4. Czyny społeczne	268
4.4.1. Statystyka czynów społecznych w dzielnicy	268
4.4.2. Czyny społeczne mieszkańców w osiedlach spółdzielczych	271
5. Kościół katolicki w Nowej Hucie	277
5.1. Sieć parafialna i budownictwo sakralne	277
5.1.1. Sieć parafialna	277
5.1.2. Budownictwo sakralne	290

5.2. Działalność duszpasterska	300
5.2.1. Duszpasterstwo parafialne	300
5.2.2. Duszpasterstwo specjalistyczne	308
5.2.3. Oddziaływanie kardynała Karola Wojtyły – papieża Jana Pawła II	314
Zakończenie	327
Bibliografia	331
Wykaz skrótów	345
Wykaz tabel	349
Wykaz wykresów	351
Wykaz map	352
Wykaz fotografii	353
Streszczenie	355
Summary	357
Indeks osobowy	359

Wstęp

Temat niniejszej publikacji *Nowa Huta w latach siedemdziesiątych XX wieku. Życie socjalistycznego miasta* już na wstępie sygnalizuje czytelnikowi, co będzie zasadniczym przedmiotem naukowych rozważań. Przyjmując koncepcję klasycznej analizy historycznej, obszar badawczy wyznaczono w tym ujęciu tematycznym na płaszczyźnie styku pomiędzy miejscem i czasem zaistniałego w przeszłości zbioru wydarzeń dookreślonego mianem dodatkowej kategorii kierunkowej. Miejscem więc w tym przypadku jest obszar enklawy miejskiej nazywanej Nową Hutą, czas interesujących wydarzeń zawężono do okresu zwanego dekadą gierkowską, kategorię ukierunkowującą linię prowadzonych badań określono zaś jako „życie socjalistycznego miasta”.

Zdając sobie jednak sprawę, że powyższa interpretacja tematu nie rozwiązuje bynajmniej na obecnym etapie rozważań wszystkich problemów semantycznych, należy spróbować wyjaśnić przynajmniej te mogące mieć później wpływ na zrozumienie przekazu płynącego z niniejszego opracowania. Zatem termin „Nowa Huta” odnosić będzie się przede wszystkim do dzielnicy mieszkaniowej obejmującej osiedla miejskie i wiejskie, a w mniejszym zakresie także do znajdujących się w jej granicach zakładów przemysłowych. Natomiast jedynie marginalnie – z obiektywnych przyczyn kompozycyjnych pracy – dotyczyć będzie obszarów *stricte* rolniczych, choć nominalnie należących do wspomnianej jednostki administracyjnej, to w praktyce niebędących nośnikami miejskiego charakteru tej aglomeracji. W przypadku definiowania przedziału czasowego zwanego na potrzeby pracy wymiennie „latami siedemdziesiątymi XX wieku” lub „okresem gierkowskim” przyjęto umownie dwa punkty graniczne na osi czasu, pomiędzy którymi prowadzone będą zasadniczo przedmiotowe badania. Mowa tutaj o dwóch datach ważnych głównie z powodów politycznych – 20 grudnia 1970 i 14 sierpnia 1980 roku. Niemniej jednak w związku ze specyfiką badanych aspektów „życia socjalistycznego miasta”, jak również charakterem dostępnych źródeł i zastosowanej metodologii, dopuszczono w uzasadnionych przypadkach nierestrykcyjne traktowanie ram czasowych. Dzięki czemu możliwe stało się wykorzystanie części źródeł leżących w tzw. pasach przygranicznych sąsiadujących ze sobą okresów. Miało to zastosowanie w przypadku części badanych zjawisk, na których trwanie nie wpłynęła w sposób gwałtowny rzeczona zmiana polityczna – mowa tutaj na przykład o zanieczyszczeniu środowiska czy patologiach społecznych. Wspomnianą kategorię kierunkową „życie socjalistycznego miasta” należy natomiast odczytywać jako konglomerat najważniejszych aspektów tejże egzystencji znajdujących odbicie w materiale źródłowym wytworzonym bezpośrednio lub pośrednio zarówno przez instytucje, jak i mieszkańców miasta. Co ważne, przymiotnik „socjalistyczny” ma za

zadanie uwypuklić w tym kontekście najistotniejsze cechy realnego socjalizmu, odnotowane podczas badania rzeczonych aspektów. Równocześnie rzeczownik „miasto” sugeruje, nie tyle formalną samodzielność administracyjną Nowej Huty, która przecież w planach komunistycznych władz miała być takim organizmem, choć pozostała nim urzędowo ledwo do 1951 roku, lecz podkreśla jej miejski charakter jako dzielnicy typowo przemysłowej, a więc nieodłącznie związanej z szeregiem zjawisk i problemów występujących w procesie postępującej industrializacji i urbanizacji. Pomimo toczących się do dziś sporów frazeologicznych użycie określenia „miasto Nowa Huta” wydaje się uzasadnione w przypadku niniejszej pracy.

Nowa Huta okresu PRL to zagadnienie wciąż świeże w najnowszej historii, zarówno Krakowa, jak i Polski. Równocześnie to rozległy rezerwuariat tematyczny poddawany z roku na rok coraz bardziej wnikliwej eksploatacji intelektualnej przez kolejnych historyków, socjologów i politologów. Ciągłe jeszcze na mapie badawczego poznania tej sfery pozostaje wiele pytań bez wyczerpujących odpowiedzi. Jednym ze zbiorów kwestii wzbudzających szczególne zainteresowanie naukowe jest segment związany z różnymi aspektami życia miasta podczas okresu największej socjalistycznej prosperity, przypadającej w kraju właśnie na lata siedemdziesiąte ubiegłego wieku. Badanie funkcjonowania przestrzeni miejskiej widzianej z perspektywy mieszkańców dzielnicy, jak również prezentowanej z pozycji ważnych instytucji kreujących ówczesną rzeczywistość otwiera pole do szerokich interpretacji i rozważań podejmowanych na gruncie nauk humanistycznych. Dobór odpowiedniego klucza zastosowanego do logicznego uporządkowania wielu częstokroć niepasujących do siebie na pierwszy rzut oka elementów tej społeczno-gospodarczo-politycznej „układanki” stanowił już na wstępie prac nie lada wyzwanie. Niemniej jednak możliwość autonomicznego – acz jak najbardziej obiektywnego, a przy tym utrzymanego w ryzach warsztatu historycznego – modelowania narracji, struktury i kompozycji dzieła dała jego autorowi ładunek nieskrywanej przeto satysfakcji. Satysfakcji tym większej, jeśli weźmiemy pod uwagę fakt, że piszący od lat specjalizuje się w tematyce nowohuckiej. Uzbrojony w doświadczenie zdobyte podczas pisania pracy licencjackiej pt. „Pierwszy etap budowy Nowej Huty do roku 1955 – przyczyny, przebieg, konsekwencje” oraz pracy magisterskiej pt. „Najważniejsze wystąpienia społeczne przeciwko władzy ludowej na terenie Nowej Huty w latach 1956-1989”, jak również artykułów naukowych związanych z tymże zagadnieniem, naturalną kolejną rzeczą była chęć kontynuowania prac badawczych, choć nieco pod innym kątem problemowym. Jeśli dodamy do tego, że obszar zainteresowania pozostaje równocześnie miejscem urodzenia i zamieszkania autora, to wybór tematu doktoratu zdaje się ze wszech miar racjonalny.

Praca w wymiarze merytorycznym ma za zadanie naświetlić wybrane aspekty życia mieszkańców Nowej Huty lat siedemdziesiątych w przestrzeni zorganizowanej głównie przez rozmaite instytucje szeroko rozumianego aparatu państwowego, ale także podmioty innej proveniencji. Również samo funkcjonowanie w dzielnicy kluczowych instytucji mających przemożny wpływ na otoczenie stało się przedmiotem zainteresowania badawczego. Na potrzeby pracy zastosowano zarówno metody

i narzędzia badań jakościowych, jak i wykorzystywano metodologię właściwą dla badań ilościowych (na przykład pomiar statystyczny). Nieodłączną czynnością w ramach prowadzonego rozpoznania było dokonanie rzeczowej krytyki posiadanych źródeł. Jednym z pierwszych problemów badawczych była kwestia odpowiedniego doboru elementów, które powinny zostać zaznaczone w budowanej narracji, aby możliwie wiernie dokonać historycznej retrospekcji obrazu dzielnicy. Kolejną wątpliwość budziła sprawa poziomu uszczegółowienia badanych zagadnień. Ograniczenia kompozycyjne i strukturalne pracy zmuszały bowiem do umiejętnego poruszania się w świecie opisywanych zjawisk, przez co ich analiza bywała czasem powierzchowna. Problemem było także znalezienie odpowiedniego punktu odniesienia dla prowadzonych porównań dotyczących analizowanych aspektów życia miasta. Przewycięzenie tego kłopotu odbywało się na ogół na drodze porównania analizowanego aspektu w kontekście początku i schyłku okresu gierkowskiego lub w odniesieniu do wcześniejszej dekady. Modelem odniesienia stawała się niejednokrotnie sytuacja panująca w innych dzielnicach miasta.

W związku z rozległością studiowanego obszaru przy równoczesnym przenikaniu się jego rozmaitych płaszczyzn podzielono go roboczo na segmenty problemowe (późniejsze rozdziały), w obrębie tychże pojawiły się rozliczne pytania badawcze. Tak oto w najbardziej pojemnym segmencie warunków materialno-bytowych wyłoniły się m.in. podstawowe zapytania o to, jak wyglądała na terenie Nowej Huty kwestia mieszkaniowa, zatrudnienie, handel, zaopatrzenie, gastronomia, usługi, rzemiosło, komunikacja, łączność, służba zdrowia, opieka społeczna, oświata, wychowanie, stan środowiska naturalnego czy poziom występujących patologii społecznych. W innym segmencie dotyczącym równie ważnych aspektów życia ludności pojawiły się pytania związane z nowohuckimi obyczajami w zakresie spędzania przez mieszkańców dzielnicy czasu wolnego. Zatem gdzie na ogół wypoczywali nowohuckianie? Kto był organizatorem turystyki? Jak przedstawiały się możliwości uprawiania sportu w formie czynnej lub biernej? Jak wyglądała dostępna infrastruktura sportowa? Jak funkcjonowały biblioteki, kina, teatry, klubokawiarnie, świetlice czy galerie? Gdzie można było iść na zabawę taneczną? Jak mocno wpisane w nowohuckie obyczaje były czyny społeczne? Kto w nich najczęściej uczestniczył i dlaczego? Istotnym obszarem wyodrębnionym w pracy był zbiór kwestii dotyczących najważniejszych organów władzy państwowej i kościelnej, które miały przemożny wpływ na mieszkańców i kreowanie przestrzeni miejskiej. Stąd pytania badawcze o organizację i funkcjonowanie w enklawie takich podmiotów jak: Dzielnicowa Rada Narodowa, samorząd mieszkańców, Komitet Dzielnicowy PZPR, podstawowe organizacje partyjne, Służba Bezpieczeństwa, Milicja Obywatelska czy Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej. Nie mogło zabraknąć także zapytań o sytuację i działalność instytucji Kościoła katolickiego – jak wyglądał podział na parafie? Jak postępowało budownictwo sakralne? Kto i w jaki sposób prowadził duszpasterstwo oraz w jakiej formie? Ilu nowohuckian uczęszczało na niedzielne msze św.? W końcu jaki wpływ na rozwój Kościoła katolickiego na gruncie nowohuckim miał kardynał Wojtyła, a później papież? Mówiąc o pytaniach

badawczych, nie możemy pominąć również tych dotyczących podstawowych kwestii związanych z obszarem i populacją Nowej Huty. Kim więc był statystyczny mieszkaniec dzielnicy w tym okresie? Jak wyglądała struktura populacji i czy uległa zmianie podczas rzeczony dekady? Jak zmieniły się granice dzielnicy na skutek reform administracyjnych w kraju? Jak wyglądały uwarunkowania klimatyczne badanego obszaru? To tylko część z podstawowych i szczegółowych pytań, na które stara się odpowiedzieć autor na kartach niniejszej rozprawy.

Bibliografia dotycząca historii Nowej Huty okresu PRL jest dość obszerna. Wystarczy wspomnieć w tym miejscu takie pozycje jak: *Kronika Nowej Huty* pióra Tadeusza Gołaszewskiego wydana po raz pierwszy w 1955 roku, *Nowa Huta. Pierwsze socjalistyczne miasto w Polsce* – rok publikacji 1971, opracowanie Jan Skarbowski; dalej *Nowa Huta* autorstwa Bolesława Prażanowskiego, opublikowana w 1974 roku, czy też *Nowa Huta na tle procesów urbanizacyjnych Polski powojennej* Franciszka Adamskiego wydana w 1975 roku. Do końca okresu Polski Ludowej Nowa Huta cieszyła się także niesłabnącym zainteresowaniem socjologów, szczególnie zatrudnionych w krakowskim oddziale Polskiej Akademii Nauk oraz w Uniwersytecie Jagiellońskim. Warto w tym miejscu wspomnieć takich badaczy jak Tomasz Goban-Klas, Antoni Stojak, Tadeusz Borkowski czy Jacek Wasilewski. Po 1989 roku Nowa Huta ciągle pozostawała obiektem prac naukowych, niemniej zmieniła się perspektywa jej oceny. Pojawiały się kolejne opracowania historyczne – zbiorowe i monograficzne. Do tej grupy możemy zaliczyć choćby dzieło *Nowa Huta. Przeszłość i wizja. Studium muzeum rozproszonego*, będące pracą zbiorową przygotowaną pod redakcją Jacka Salwińskiego i Leszka J. Sibili, opublikowane w 2008 roku, książkę *Nowa Huta. Miasto krzyża i pracy* pod red. Jana L. Franczyka, Marka Lasoty, Jana Szczepaniaka, wydaną w Krakowie w 2009 roku, czy pozycję *Sport w Nowej Hucie* pod redakcją Łukasza Klimka, która zaistniała na rynku wydawniczym w 2016 roku. W segmencie monografii pojawiły się m.in. takie pozycje jak *Na fundamencie Krzyża. Kościół katolicki w Nowej Hucie w latach 1949-1989* autorstwa Jana Franczyka czy *Nowa Huta nieznana i tajna. Obraz miasta w materiałach Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego i Milicji Obywatelskiej (1949-1956)* Wojciecha Paduchowskiego z 2014 roku. Nie brakowało także wydawnictw jubileuszowych, ukazujących się przy okazji kolejnych okrągłych rocznic budowy kombinatu i miasta. W tym gronie znalazły się m.in. publikacje *Huta im. Tadeusza Sendzimira S. A. w Krakowie 1949-1999* czy *Moja Nowa Huta 1949-2009. Wystawa jubileuszowa*. O Nowej Hucie mówiono niemało na konferencjach i sympozjach naukowych, w konsekwencji poszerzając zakres literatury przedmiotu. Tak było w przypadku opracowania zatytułowanego *Narodziny Nowej Huty. Materiały sesji naukowej odbytej 25 kwietnia 1998 roku*, ukazało się drukiem w 1999 roku w Krakowie. Z obserwacji wynikało jednakże, że ciągle brakowało w przestrzeni publicznej kompleksowego opracowania, skoncentrowanego przede wszystkim na najważniejszych aspektach życia nowohucian organizowanego przez instytucje państwowe i kościelne w dobie szczytowych osiągnięć socjalizmu, utożsamianej nie bez powodu z okresem rządów I sekretarza KC PZPR Edwarda Gierka. Właśnie tę niszę badawczą próbuje

w jakiejś mierze wypełnić niniejsza praca głównie na podstawie mniej eksploatowanych dotychczas źródeł.

Na korpus źródeł składają się zasadniczo materiały archiwalne, prasowe, opracowania oraz uzupełniające treści zawarte na stronach internetowych. Pierwszy i najważniejszy filar to źródła archiwalne. W tym segmencie wykorzystano przede wszystkim dokumenty zdeponowane w Archiwum Narodowym przy ul. Elizy Orzeszkowej 7 w Krakowie i w lokalnym oddziale Instytutu Pamięci Narodowej w Wieliczce oraz w krakowskim Archiwum Kurii Metropolitalnej. Kluczowym fundamentem źródłowym dla niniejszej pracy okazały się w szczególności zespoły akt wytworzone przez Prezydium Dzielnicowej Rady Narodowej i Urząd Dzielnicowy w Nowej Hucie. Obszerność znajdującego się w nich materiału, związana z działalnością poszczególnych wydziałów rzeczzonej jednostki, otworzyła szeroko horyzont rozważań na temat badanego obiektu, a przy tym pozwala ciągle myśleć o wykorzystaniu tego rezerwuaru w kolejnych publikacjach naukowych. Również typologiczna różnorodność odnalezionych w tych zespołach dokumentów zdaje się wartością dodaną, gdyż daje możliwość naświetlenia wybranych aspektów zarówno z perspektywy instytucji, jak i zwykłego obywatela. Urzędowe analizy, informatory, oceny, okólniki, plany, programy, projekty, raporty, regulaminy, sprawozdania, wyroki, wytyczne, ale także obywatelskie listy, petycje, prośby, skargi, wnioski, zażalenia czy relacje świadków wydarzeń – to wszystko uwiarygodnia prowadzoną narrację historyczną. Niemniej przydatnym zespołem akt, przechowywanym też pod wskazanym adresem oddziału IV Archiwum Narodowego w Krakowie, okazały się dokumenty proveniencji nowohuckiego Komitetu Dzielnicowego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. W tym przypadku wykorzystano w pierwszym rzędzie opracowania sprawozdawczo-wyborcze i ankiety statystyczne. Nie byłoby możliwości napisania niniejszej pracy w prezentowanym kształcie bez oparcia na archiwaliach przechowywanych w Instytucie Pamięci Narodowej. Szczególnego znaczenia nabierają w tym wymiarze materiały przynależne do nowohuckiego Referatu SB, takie jak: dzienniki, informacje, korespondencje, meldunki, protokoły, skorowidze, sprawy obiektowe czy kierunkowe plany działań. Z tego archiwum pozyskano także dokumenty dotyczące działalności MO i ORMO. Trzecim zbiorem przydatnych w kontekście prowadzonych badań archiwaliów okazały materiały o proveniencji kościelnej. Badawczą uwagę skoncentrowano w tym obszarze na zespole akt parafialnych siedmiu nowohuckich jednostek wchodzących w okresie gierkowskim w skład dekanatu Kraków VI. Za bodaj najcenniejsze w tej kategorii źródła należy uznać sprawozdania powizytacyjne w rzeczonych parafiach, spisane przez samego metropolitę krakowskiego kardynała Karola Wojtyłę.

Ważnym – i nie bez przyczyny wykorzystywanym często na kartach rozprawy – rodzajem materiałów źródłowych były artykuły prasowe, które ukazywały się na łamach jedynej wówczas *stricte* ukierunkowanej na sprawy dzielnicy gazety, jakim był tygodnik „Głos Nowej Huty” (dalej: GNH). Rozległa kwerenda prasowa wykonana za okres lat 1970-1980 pozwoliła rozeznąć się szczególnie w problematyce życia społecznego miasta w dobie postępujących industrializacji, urbanizacji i konsumpcjonizmu.

Dzięki swojej specyfice publikacje gazetowe o charakterze informacyjnym – choć niejednokrotnie zabarwione socjalistyczną propagandą – dopełniały, a czasem wręcz budowały narrację w obszarach, gdzie inne typy źródeł milczały lub niewiele mogły przekazać odbiorcy. Nie może zatem dziwić fakt wykorzystania przez autora felietonów, notatek, relacji, reportaży, wywiadów czy wzmianek prasowych z ponad 230 numerów przytoczonego tygodnika.

Równolegle w ramach prowadzonych prac badawczych niezbędne okazało się oparcie bibliografii o literaturę przedmiotu pozwalającą lepiej zrozumieć w wymiarze społeczno-gospodarczym i politycznym okres PRL, ze szczególnym uwzględnieniem epoki rządów Edwarda Gierka. W publikacji wykorzystano rzecz jasna także wiele pozycji monograficznych i zbiorowych dotyczących rozmaitych aspektów historii Nowej Huty – i to nie tylko w okresie gierkowskim. Warto nadmienić, iż autor nie bał się sięgać również do literatury innych nauk humanistycznych, a nawet przyrodniczych – takich jak choćby opracowania z zakresu socjologii, kulturoznawstwa, politologii czy geografii. W wykazie bibliograficznym można spotkać także pozycje należące do segmentu demografii i statystyki. Jedynie w charakterze źródeł uzupełniających należy odczytywać wykorzystanie w dziele merytorycznej treści z kilku stron internetowych.

Struktura pracy ma konstrukcję problemowo-chronologiczną i dzieli się zasadniczo na pięć autonomicznych rozdziałów, połączonych w kompozycyjną całość, mającą zaprezentować zbiorczo najważniejsze aspekty związane z Nową Hutą jako przestrzenią życia socjalistycznego miasta w latach siedemdziesiątych XX wieku. Rozdział pierwszy zatytułowany jest *Nowa Huta – dzielnica i jej mieszkańcy*, a w jego skład wchodzi dwa podrozdziały dotyczące obszaru i populacji dzielnicy. W tym segmencie pracy dokonano analizy warunków naturalnych, granic i podziału administracyjnego, ogólnej charakterystyki ludności oraz demografii szczegółowej. Rozdział drugi nosi tytuł *Struktura i funkcjonowanie organów władzy w dzielnicy*. Zawiera on trzy podrozdziały, w których przedstawiono organy władzy państwowej, partyjnej i aparat bezpieczeństwa. Jako organy władzy państwowej omówiono Dzielnicową Radę Narodową oraz komitety osiedlowe i blokowe. W kategorii organów władzy państwowej zostały zaprezentowane Komitet Dzielnicowy PZPR oraz podstawowe organizacje partyjne. W podrozdziale dotyczącym aparatu bezpieczeństwa znalazły się Służba Bezpieczeństwa, Milicja Obywatelska i Ochotnicze Rezerwy Milicji Obywatelskiej. Trzeci rozdział pracy – będący jej głównym rdzeniem – został nazwany *Warunki materialno-bytowe w Nowej Hucie* i składa się aż z ośmiu podrozdziałów. W pierwszym z nich poruszono kwestię mieszkaniową – a dokładniej omówiono sprawy związane z mieszkaniami prywatnymi, hotelami robotniczymi i internatami. Drugi podrozdział dotyczy zatrudnienia. Tworzą go następujące wątki: struktura zatrudnienia, wykaz zakładów pracy, warunki pracy w kluczowych gałęziach gospodarki oraz kwestie wynagrodzenia, fluktuacji kadr i absencji. W trzecim podrozdziale dokonano analizy handlu, zaopatrzenia, gastronomii, usług i rzemiosła. Czwarty podrozdział dotyczy spraw związanych z komunikacją (transport publiczny i prywatny)

oraz łącznością. W piątym podrozdziale wyeksponowano kwestie funkcjonowania służby zdrowia i pomocy społecznej. Szósty podrozdział nazwano „oświata i wychowanie”, a na jego stronach przedstawiono żłobki, przedszkola, ogniska przedszkolne, szkoły podstawowe, licea ogólnokształcące i zawodowe, zasadnicze szkoły zawodowe, technika zawodowe i inne szkoły. W podrozdziale siódmym omówiono zagadnienia dewastacji i ochrony środowiska naturalnego. Ostatni podrozdział wspomnianego segmentu dotyczy zjawisk patologii społecznych ze szczególnym uwzględnieniem alkoholizmu. Rozdział czwarty pracy zatytułowano *Nowohuckie obyczaje – formy spędzania czasu wolnego*. Ta część podzielona została na cztery podrozdziały. Przedmiotem pierwszego jest wypoczynek i turystyka. W tej szufladzie struktury umieszczono kwestie związane z organizatorami wypoczynku, wypoczynkiem lokalnym, turystyką krajową i turystyką międzynarodową. Przedmiotem analizy w drugim podrozdziale jest sport. Zaprezentowano w nim kluby i stowarzyszenia oraz infrastrukturę sportową. Trzeci podrozdział poświęcono kulturze i sztuce. W tym zbiorze znalazł się opis takich podmiotów jak: biblioteki, kina i teatry, Domy Kultury, klubokawiarnie, świetlice, dyskoteki, galerie sztuki i ekspozycje muzealne oraz zespoły kulturalno-artystyczne. W czwartym podrozdziale poruszono kwestie czynów społecznych, koncentrując się na zagadnieniach związanych ze statystyką czynów społecznych w dzielnicy i czynami społecznymi mieszkańców w osiedlach spółdzielczych. Ostatni, piąty, rozdział nosi tytuł *Kościół katolicki w Nowej Hucie* i składa się z dwóch podrozdziałów. W pierwszym paragrafie pierwszego podrozdziału przedstawiono organizację sieci parafialnej, a w paragrafie drugim szeroko rozumianą kwestię budownictwa sakralnego. W kolejnym podrozdziale zaprezentowano natomiast działalność duszpasterską. W tym segmencie struktury znalazły się wątki dotyczące duszpasterstwa parafialnego i specjalistycznego oraz oddziaływania kardynała Karola Wojtyły, a później Jana Pawła II na Kościół w dzielnicy. Ostatni rozdział pracy, w zmienionej formie, był podstawą artykułu naukowego *Kościół katolicki w Nowej Hucie w okresie gierkowskim. Rozwój sieci parafialnej i budownictwa sakralnego*, który został opublikowany przez autora w 2019 roku (w czasopiśmie „Studia Sandomierskie. Teologia – filozofia – historia”, t. 26, s. 169-194).

*

Chciałbym złożyć szczególne podziękowania na ręce ks. prof. dr. hab. Bogdana Stanaszka za naukowe ukierunkowanie i konstruktywną krytykę. Przy jego wsparciu powstała praca doktorska będąca podstawą niniejszej monografii. Godziny spędzone na seminarium doktoranckim, jak również indywidualne konsultacje stanowiły nieocenioną pomoc przy realizacji tego dzieła.

Bibliografia

I. Źródła archiwalne

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie (IPN Kr)

- 021/10, t. 3, Materiały operacyjne Referatu SB KDMO w Krakowie-Nowej Hucie z lat 1970-1973 dot. Dyrekcji Inwestycji Huty im. Lenina.
- 021/11, t. 1, Sprawy kadrowe Referatu SB KDMO w Krakowie-Nowej Hucie za lata 1957-1971.
- 021/11, t. 2, Sprawy kadrowe Referatu SB KDMO w Krakowie-Nowej Hucie za lata 1972-1975.
- 021/13, t. 3, Informacje i meldunki operacyjne Referatu SB KDMO w Krakowie-Nowej Hucie z lat 1971-1972 dotyczące sytuacji polityczno-ekonomicznej na terenie dzielnicy oraz kombinatu Huty im. Lenina.
- 021/13, t. 5, Informacje i meldunki operacyjne Referatu SB KDMO w Krakowie-Nowej Hucie za rok 1975 dotyczące sytuacji polityczno-ekonomicznej na terenie dzielnicy oraz kombinatu Huty im. Lenina.
- 021/14, t. 6, Niektóre elementy organizacji i współdziałania MO i SB w zakresie zapobiegania zagrożeniom lub naruszeniom porządku publicznego wywołanym działalnością hierarchii kościelnej i kleru.
- 021/15, t. 5, Dzienniki korespondencyjne, skorowidze.
- 021/15, t. 13, Korespondencja Referatu SB KDMO w Krakowie-Nowej Hucie za rok 1972 dotycząca spraw organizacyjnych.
- 021/15, t. 14, Korespondencja operacyjna Referatu SB KDMO w Krakowie-Nowej Hucie z lat 1973-1975.
- 021/17, t. 1, Rozliczenie funduszu operacyjnego Referatu SB KDMO w Krakowie-Nowej Hucie za I i II kwartał 1972 roku.
- 021/17, t. 2, Rozliczenie funduszu operacyjnego Referatu SB KDMO w Krakowie-Nowej Hucie za III i IV kwartał 1972 roku.
- 021/18, t. 3, Materiały operacyjne Referatu SB KDMO w Krakowie-Nowej Hucie z lat 1971-1972 dotyczące kontroli przeprowadzonych w zakładach przemysłowych na terenie dzielnicy Nowa Huta w ramach akcji kryptonim „Obiekt” i „Porządek”.
- 021/23, Protokoły zdawczo-odbiorcze dokumentacji Referatu SB w Krakowie-Nowej Hucie za lata 1956-1974.

- 021/24, t. 1, Meldunki, wytyczne i plany referatu SB KDMO w Krakowie-Nowej Hucie z lat 1973-1975 dotyczące kontroli operacyjnej duchowieństwa z terenu dzielnicy Nowa Huta.
- 021/24, t. 2, Kierunkowe plany pracy operacyjnej Referatu SB KDMO w Krakowie-Nowej Hucie z lat 1972-1975 dotyczące kontroli duchowieństwa na terenie dzielnicy Nowa Huta.
- 021/25, t. 2, Korespondencja operacyjna Referatu SB KDMO w Krakowie-Nowej Hucie z lat 1972-1975 dotycząca kontroli duchowieństwa na terenie dzielnicy Nowa Huta.
- 021/27, cz. 1, Korespondencja Referatu SB KDMO w Krakowie-Nowej Hucie z lat 1968-1974 dotycząca kontroli operacyjnej duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego na terenie dzielnicy Nowa Huta, Korespondencja Ogólna.
- 021/27, cz. 2, Korespondencja Referatu SB KDMO w Krakowie-Nowej Hucie z lat 1968-1974 dotycząca kontroli operacyjnej duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego na terenie dzielnicy Nowa Huta, Korespondencja Ogólna.
- 021/27, cz. 3, Korespondencja Referatu SB KDMO w Krakowie-Nowej Hucie z lat 1968-1974 dotycząca kontroli operacyjnej duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego na terenie dzielnicy Nowa Huta, Korespondencja Ogólna.
- 056/55, t. 1, Korespondencja Wydziału III SB KWMO w Krakowie z lat 1973-1974 dotycząca sytuacji w zakładach przemysłowych na terenie województwa.
- 056/63, t. 3, Meldunki i informacje referatów SB komend powiatowych i miejskich MO do Wydziału III SB KWMO w Krakowie za rok 1974 dotyczące sytuacji w przedsiębiorstwach na terenie województwa.
- 060/79, t. 3, Sprawa obiektowa „Lato ’79”.
- 457/91, Dokumentacja dot. działalności Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej w Krakowie-Nowej Hucie 1978-1985.
- 619/10, Kserokopie materiałów dotyczące projektu modelowej struktury organizacyjnej i etatowej komend powiatowych (równorzędnych) MO oraz podległych im jednostek.

Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie (AKMKr)

ZESPÓŁ AKT PARAFIALNYCH (APA)

- 203 Parafia Mogiła 1970-1979.
- 244 Parafia Pleszów.
- 269 Parafia Raciborowice.
- 279 Parafia Ruszcza 1971-1979.
- 443 Parafia Bieńczyce.
- 447 Parafia Czyżyny 1971-1979.
- 458 Parafia Mistrzejowice cz. 1.

Streszczenie

W publikacji *Nowa Huta w latach siedemdziesiątych. Życie socjalistycznego miasta* analizie poddano następujące zagadnienia: obszar, populacja, organy władzy państwowej, organy władzy partyjnej, aparat bezpieczeństwa, mieszkania, zatrudnienie, handel, zaopatrzenie, gastronomia, usługi, rzemiosło, komunikacja, łączność, służba zdrowia, pomoc społeczna, oświata, wychowanie, dewastacja i ochrona środowiska naturalnego, patologie społeczne, wypoczynek, turystyka, sport, kultura, sztuka, czyny społeczne, sieć parafialna, budownictwo sakralne, duszpasterstwo parafialne, duszpasterstwo specjalistyczne, oddziaływanie kardynała Karola Wojtyły – papieża Jana Pawła II. Celem podjętego wysiłku badawczego było wszechstronne zobrazowanie Nowej Huty, a dokładniej najważniejszych aspektów życia socjalistycznego miasta w latach siedemdziesiątych XX wieku. Rozprawa powstała przy uwzględnieniu źródeł archiwalnych i drukowanych, opracowań, stron internetowych. Zastosowano metodę badań jakościowych i ilościowych. Wykorzystano materiały źródłowe (łącznie około 130 pozycji), znajdujące się w krakowskich oddziałach Archiwum Narodowego i Instytutu Pamięci Narodowej oraz należące do Archiwum Kurii Metropolitalnej. Ponadto bazowano na źródłach drukowanych (9 pozycji), numerach prasowych (234 pozycji), opracowaniach naukowych (150 pozycji), akcie prawnym (1 pozycja) i stronach internetowych (9 pozycji).

Słowa kluczowe:

- a) imienne: Edward Gierek, Karol Wojtyła
- b) rzeczowe: PRL, socjalizm, okres gierkowski, lata siedemdziesiąte, życie miasta
- c) geograficzne: Nowa Huta, dzielnica Krakowa, enklawa peryferyjna

Summary

Nowa Huta in the 70s of the 20th century

Life of the Socialist City

In the thesis *Nowa Huta in the 70's: Life of the Socialist City* the following issues were discussed: area, population, state and party authorities, security apparatus, housing, employment, trade, supply, gastronomy, handcrafting, public transport, communication, health care, social services, education, upbringing, devastation and protection of the natural environment, social pathologies, recreation, tourism, sports, culture, art, social acts, parish network, sacred architecture, parish pastoral care, specialized pastoral care, the influence of Cardinal Karol Wojtyła – Pope John Paul II. The dissertation was based on archival and printed sources, studies, website materials. The purpose of the thesis was to comprehensively present Nowa Huta in the 1970s – more precisely the most important aspects of life of the socialist city. The qualitative and quantitative research methods were applied. Source materials (in total around 130 items), that were located in the Kraków branches of the National Archive and in the Institute of National Remembrance, as well as owned by the Archives of the Metropolitan Curia were used. In addition, the sources were based on printed sources (9 items), press numbers (234 items), scientific papers (150 items), legal act (1 item) and websites (9 items).

Keywords:

- a) personal names: Edward Gierek, Karol Wojtyła
- b) proper names: PRL, socialism, Gierek period, 70s, the life of the city
- c) geographic names: Nowa Huta, neighbourhood of Kraków, peripheral enclave

BIBLIOTHECA IAGELLONICA. FONTES ET STUDIA

Nowa Huta w latach siedemdziesiątych XX wieku. Życie socjalistycznego miasta to spełniająca wszelkie wymogi pracy doktorskiej książka historyczna, napisana jednakże przyjaznym językiem. To rozległy pejzaż industrialnej dzielnicy okresu gierkowskiego, widziany oczyma jej mieszkańców, pracowników i urzędników, uporządkowany przez autora wedle odpowiednio dobranego klucza metodologicznego. Bogactwo i różnorodność wykorzystanego materiału źródłowego dają czytelnikowi wyobrażenie ogromu wykonanej pracy badawczej.

Obszar i populacja, struktura i funkcjonowanie władzy, warunki materialno-bytowe, lokalne obyczaje i formy spędzania czasu wolnego czy wreszcie rola Kościoła katolickiego to zasadnicze, a równocześnie autonomiczne rozdziały rozprawy. Nieszablonowy sposób prowadzenia narracji buduje stopniowo w świadomości odbiorcy wielowymiarowy obraz najmłodszej enklawy Krakowa oraz problemów, z jakimi na co dzień borykali się jej mieszkańcy.

Lektura jest szczególnie warta polecenia osobom, które chciałyby poczuć specyficzny zapach pieluch suszonych w hotelu robotniczym, odkryć jakiegoś gwoźdźcia w zakupionym bochenku chleba czy wzruszyć się do łez na widok wykończenia właśnie odebranego nowego mieszkania spółdzielczego. Słowem – witajcie w PRL-u!

Celem serii „Bibliotheca Iagellonica. Fontes et Studia” jest publikowanie wydań źródłowych, których podstawą są zbiory Biblioteki Jagiellońskiej. Zamierzeniem Redakcji serii jest również ogłaszanie prac naukowych (rozpraw doktorskich, monografii, prac analitycznych, katalogów) przygotowanych przez pracowników Biblioteki.

<https://akademicka.pl>

